

עומקא דפרשה

המחבר לחברותא או שיעור
קובעי
עיתים

שער הציון

ערבות בברכה"ג

פנינים מעומקא

איבעיא להו

ספק בברכה"ג

ברכה"ג ככל המצוות

ברכת עיקר וטפל

ברכת המצוות כברה"ג

פר' בראשית - בענייני ברכות הנהנין

בס"ד ערב ש"ק כ"ה תשרי תשפ"ו
שנה י"ה

שקולה ברכת הנהנין ככל המצוות

הרב נפתלי דודון

א. תוספתא (ברכות ד,א): "הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל המצות". וביאר הגאון ר' יוסף ענגיל (לקח טוב' כלל י"א): "שהתוספתא קראה לברכות בשם מצוות". ע"ש. והמשיך: "וכעין זה דרך הירושלמי והמדרש רבה לקרוא לנתינת צדקה בשם מצוה סתם..."

ב. וצריך ביאור: (א). למה אכן 'צדקה' ו'ברכות' - נקראות 'מצוה' סתם. (ב). למה ברכת הנהנין נקראת 'כל המצות'. והלא היא רק מצוה אחת. (ג). למה בשביל הנאה פרטית אחת - צריך זכות כללית של כל המצוות שבתורה.

ג. וי"ל, דהנה איתא (ברכות לה,א) "כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה - כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: 'לה' הארץ ומלואה'. ולאחר הברכה מתקיים 'והארץ נתן לבני אדם' (וע'ירושלמי ברכות ו,א). ויתכן להבין: שע"י הברכה, לא רק הדבר הפרטי שנהנה ממנו - נעשה שלו, אלא כל הארץ נהפכת ממצב של 'לה' הארץ ומלואה' - למצב של 'והארץ נתן לבני אדם'.

ד. וכן משמע מהזהר ר"פ עקב (רע"ב), שביאר הענין שהאדם קונה את ההנאה בברכתו, משום שע"י הברכה מתמלאים כל העולמות העליונים משפע עליון, ומריקים את השפע על ראשו של המברך, וממנו מתפשט השפע לכל העולם הזה. ומכיון שכל השפע ירד ע"י הברכה שלו - ע"י"ז הוא קונה את כל השפע. ורואים, שבשביל הנאה פרטית אחת - צריך לקנות בברכתו את כל השפע שבכל העולמות.

ה. וכן רואים ממש"א בירושלמי (חלה ו,א) והובא בטור (או"ח קסז): "ויתן שתי ידיו על הפת שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת...". וכתב הב"ח שהוא לרמז למש"כ 'פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון' - שהקב"ה פותח שתי ידיו שיש בהן עשר אצבעות כביכול. ע"ש. ושוב רואים שגם כשאדם אוכל לחם אחד - הוא מקבל שפע המגיע מעשר אצבעותיו של הקב"ה - שהם נחשבות מאה צינורות שפע (עי' להלן אות ח' בזהרה). שזה כללות השפע העליון.

ו. וב'אלף בינה' לה'אביר יעקב' הגה"ק רבי יעקב אבוחצירא זיע"א (תהלים קיא,ב): "ומי הוא האיש הירא, המתבונן בנוסח מטבע ברכה זו, ולא יחרד לבבו ותסמר שערות בשרו, דעל אכילת פרי אחד או ירק אחד - אנו מעוררים כל העולמות כולם... להשפיע שפע וברכה בכל העולמות, על כן צריך האדם לזהר בכל ברכותיו...". [וכבר מיושב קושיא ג].

בכל ברכה - מתעורר כח כל המאה ברכות

ז. ועדיין קשה, דהנה כתבו הגר"א (אדרת אליהו בראשית א,א. דף ב,א), והרמח"ל ('אדיר במרום' קס"ד-ח), וה'שערי אורה' (א'), והריקאנטי (בראשית כו,ב), שהשינה היא "כדמיון מאה ברכות שהנחל נמשך לתוכו", ומהם יורד השפע לעוה"ז, ולכן צריך לברך מאה ברכות - כדי למלאות בשפע עליון את כל המאה ברכות. עכ"ת.

ומעתה קשה, מכיון שבכל הנאה שותפים כל צינורות השפע, והרי על כל הנאה מברכים רק ברכה אחת מהמאה ברכות, א"כ איך יקנה בברכה אחת את כל המאה ברכות הנצרכות לכל הנאה והנאה.

ח. וי"ל, דהנה מבואר בזהרה (קרח קעט,א), שבשעת הברכה צריך להרים הלחם בעשר אצבעותיו, שהם נחשבות מאה ע"ש - לרמז ש'בשכר מאה ברכות הוא אוכל ומתנהג משפיעו' (רמ"ק). וצ"ב, הרי הלחם שהוא אוכל עכשיו - מחוייב רק בברכה אחת, ואיך המברך מרמז על הלחם הזה שהוא בשכר מאה ברכות. ולכאורה צ"ל שמבואר כאן, שבכל ברכת הנהנין - מתעוררת הזכות של כל המאה ברכות - בכדי לקנות את השפע המגיע מכל המאה ברכות. וכנ"ל.

ט. ובזה יתבאר מש"א (ילקוט שמעוני תהלים תרסז): "אמר הקב"ה, אם אכלת ואמרת 'ברוך אתה ה' - טובתי בל עלך' - אל תחזיק טובה שאכלת משלי, אלא משלך אכלת, וכאילו קיימת את כל התורה, דכתיב 'ואכלת ושבעת וברכת', וסמך ליה 'כל המצוה'". מבואר שברכת

המשך בעמ' 4

ספק בברכות הנהנין

הרב משה אליעזר וכתפוגל

יש לעיין אם יש חומר מיוחד בברכות הנהנין על שאר ברכות, שאבי זקני הרב יצחק יעקב וכתפוגל זצ"ל ראש ישיבת מאה שערים, צידד שהאוכל רק כזית לחם שמתחייב מדרבנן בברכת המזון כיון שלא שבע. וספק לו אם בירך ברכת המזון אף שספק דרבנן לקולא, שאני הנהנה שחייב להקב"ה ברכה והיו ספק הברכה כמו איני יודע אם פרעתיך וחייב לברך, והביא ראיה מברכות כ ע"ב שהגמרא דנה מאי נפק"מ אם נשים חייבות בברכת המזון רק מדרבנן ולמה אין הגמרא מביא נפק"מ בספק אם בירכה, אלא דהוי כמו איני יודע אם פרעתיך.

ויש לי להעיר על דבריו שהחינוך (מצוה תל) ומגן אברהם (קפ"ד ס"ק ח) כתבו שלא יברך, אך מצאתי חבר לאבי זקני שהצ"ח (ברכות כא ע"א מובא שער הציון קפד ס"ק יז) מדייק ברמב"ם שמברך, דהרמב"ם בהלכות ברכות (פרק ב הלכה יד) כתב "אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך", ולא חילק בין אכל כדי שביעה או כזית, (והביא ש"ך יו"ד סימן ק"י כללי הספקות ס"ק כ שלא אמרין ספק דרבנן לקולא באיתחזק), אמנם יש להעיר על הצ"ח שלכאורה א"א לדייק כן ברמב"ם, שמצינו ברמב"ם מקואות פ"י ה"ו "אם טבל מטומאה קלה וכו' הואיל ועיקר דברים אלו מדבריהן הרי ספיקו טהור כמו שביארנו, ואף על פי שנסתפק לו אם טבל או לא טבל או שנמצא המקוה חסר לאחר זמן וכיוצא בספיקות אלו ה"ז טהור" עכ"ל. ולא אמרין חזקת טמא בדרבנן, אמנם יש לחלק בין חזקת חוב לזקת דמיעקרא, אך עוד קשה מספק בירך ברכות ק"ש שאינו מברך כמבואר ברמב"ם הלכות ק"ש פ"ב הלכה י"ג, והרי שם יש חזקת חוב, ויתכן לומר לפי סברת אבי זקני שבברכות הנהנין הרי זה יותר מחזקת חוב, אלא חוב מחמת שנהנה הוי חוב תשלומים ופירעון, ובזה מתורץ גם למה בספק קרא ברכות ק"ש פסק הרמב"ם שאינו חוזר ומברך, דשם אינו ברכת הנהנין.

אך קשה על דברי אבי זקני שאם כן גם ברכה אחרונה ספקו יהיה איני יודע אם פרעתיך ומפורש ברמב"ם פ"ח ה"ב "כל הברכות האלו (שבפרק זה) אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים", והכסף משנה בסוף פרק ב למד שלא כהצ"ח שגם הרמב"ם קאי בשבע שחייב מדאורייתא, וכן משמע בשו"ע סימן קפ"ד סעיף ד "כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים". אלא שדברי הצ"ח יש ליישב על פי מה שמחלק שם בין ספק ברכת המזון שהוא דרבנן שיש לו עיקר בדאורייתא ובין ברכות ק"ש שאין לו עיקר בדאורייתא, ומה שהקשתי מהרמב"ם במקואות, נלע"ד ליישב על פי הכסף משנה במקואות שם שמחלק בין דרגות טומאות דרבנן שונים, ע"ש, שמתאים לדברי הצ"ח. ועוד נראה להוסיף בזה דהנה בירושלמי ברכות פ"א ה"א כתב ז"ל ספק בירך על מזון ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת עכ"ל וצריך להבין הדרשה איפה מדובר בפסוק על ספק.

והנה יש ליישב בהקדם עוד קושיא דהרמב"ם בברכות (פ"ב ה"ד) כתב "אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו". וצריך להבין מה הוסיף הרמב"ם במה כתב והוא שלא נתעכל והרי הרמב"ם שם בתחילת ההלכה כתב שם "מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המאכל שבמעיו חוזר ומברך נתעכל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך", וקל וחומר אם יש לו רק ספק שאינו חייב אם נתעכל, אך יתכן ששאלה מתורצת בחברתה, שהירושלמי למד מהפסוק ושבעת וברכת שמברך על השביעה דהיינו כן זמן שלא נתעכל שהיו כעין ממוני גבן, ולכן חייב גם בספק, ונפק"מ שאם אכל כדי שביעה וספק אם בירך אף שהרמב"ם קסבר שספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, לומד הירושלמי שחייב מדאורייתא, ונפק"מ אם יוכל להוציא אחרים ששבעו. וכעין זה איתא בחידושי רעק"א לשו"ע או"ח (ס"פ פק"ד ס"ד), אהא דאיתא בשו"ע שם, באכל ואינו יודע אם בירך ברכת דצריך לברך מספק מפני שהיא

המשך בעמ' 4

בדין עיקר וטפל באכילת בשר עם אורז

הרב אברהם לוי

שאלה: כשאוכלים אורז עם בשר, האם ברכת בורא מיני מזונות פוטרת את הבשר מדין עיקר וטפל או שיש לברך על כל דבר בנפרד ברכה הראויה לו.

תשובה: הנה זה פשוט שאם האורז הוא הרוב, ודאי שברכתו פוטרת את הכל, ואם שווים הם, א"כ יש לברך על כל דבר נפרד, על האורז לחוד ועל הבשר לחוד. אלא דיש לעיין מה הדין בחתיכת עוף או בשר הראויה להתכבד מה שנקרא היום "המנה העיקרית" המונחת על האורז או בצד האורז, האם גם בכה"ג אחרים כיון שהאורז הוא הרוב יפטור או נאמר כיון שהבשר ניכר ונפרד, הרי הוא גם חשוב כעיקר וממילא יברך גם על הבשר ואין ברכת האורז פוטרתו ולדעת המשנ"ב בסימן ר"ב סק"א ובשעה"צ שם, בכל אופן יברך על האורז מזונות ויפטור את חתיכות הבשר דאע"פ שהם שני מינים בתערובת וכל תערובת בפני עצמו, דכיון שהרוב הוא האורז, נפטר הבשר בברכת האורז כמו שכ' הפרמ"ג בפתיחה להלכות ברכות הנהנין אות י"ב, והכריע המשנ"ב בשעה"צ שם, דאע"פ שהחיי"א חולק וס"ל דמברך על כל דבר לחוד, מ"מ למעשה הוה ספק ברכות להקל. יעו"ש.

אולם בדברי ג"ע רבינו יוסף חיים זי"ע, נראה לכאורה סתירה בדבריו. שבבא"ח פ' פינחס אות י"ז כתב שבשאר מינים חוץ מחמשת מיני דגן, שעירבן זה בזה שאם כל אחד ניכר לעצמו מברך על כ"א ברכה הראויה לו ולא אזלינן בתר רובא, ואילו בשו"ת בר פעלים ח"ב (ס"ל) כתב בדין אורז ועליו חתיכות בשר ודלעת או ירק הנקרא במ"א וכדל' שייברך על האורז ופוטור השאר מתרי טעמי (א) משום דהאורז הוא העיקר, (ב) משום דהוי רוב, א"כ משמע דאע"פ שהבשר ניכר לעצמו ג"כ אזלינן בתר רובא.

וכבר עמדו ע"ז בהרבה ספרים וקונטרסים ליישב דבריו, ובשו"ת באר משה (ח"ה ס"ל סג) כ' ע"פ היסוד שבשו"ע הגר"ז ס"ר ד"א אות י"ז, וז"ל: תבשיל העשוי לאכילה הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מחמשת מיני דגן אלא כגון פירות וקטניות, הולכים אחר הרוב, אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו, כיון שהתבשיל יחד נעשו לתבשיל אחד, אבל אם לא נתבשלו יחד ועירבן לאכול יחד אין הולכים אחר הרוב אלא צריך לברך על שניהם. עכ"ל. ולפ"ז י"ל דהרב פעלים איירי שהחתיכות בשר נתבשלו ביחד עם האורז בסיר אחד, ולכן מברך מזונות על האורז ופוטור השאר, משא"כ בבא"ח ששם איירי שבישל כל דבר בסיר נפרד מש"ה גם מברך על כל דבר בנפרד ברכה הראויה לו, על האורז מזונות, ועל הבשר שהכל.

והנראה באופן נוסף ליישב סתירה זו, ע"פ מש"כ בערוך השולחן ס"ר י"ב וז"ל: ואין לשאול אצלנו שמבשלים תבשיל עם בשר ואנו מברכים על התבשיל הברכה הראויה לו ועל הבשר שהכל, ולכאורה דלהוי חד מינייהו עיקר והשני טפל. דאין זה שאלה, דבטפילה מעורבת, לא שייך עיקר וטפל אלא כשאוכלים ביחד וכו' שלוקחים בכף אחת זה וזה ביחד וזא אפילו שלא נלקח בכף רק מין אחד ג"כ הוה טפל, אבל הבשר שאוכלין בפני עצמו או קודם התבשיל או אח"כ, אין זה עיקר וטפל וכו' וכן להיפך בבשר שחתכן לחתיכות קטנות ואוכלם ביחד עם התבשיל נעשים בטלים לתבשיל, וברכת התבשיל פוטרתם. עכ"ת.

א"כ י"ל לפ"ז דאף אם נתבשלו בסיר אחד תלוי איך אוכלים הבשר, האם אוכלים הבשר יחד מעורב עם האורז או כל אחד בנפרד, ברב פעלים איירי דאוכלים ביחד משו"ה מברך מזונות על האורז ופוטור הבשר, אבל בבא"ח איירי שאוכל כל דבר בנפרד האורז קודם הבשר או הבשר קודם לאורז, בכה"ג מברך על כל דבר לחוד.

ובאמת גם מור"ה הגר"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון ח"ב פ"ד ל' כתב כמש"כ הערוה"ש, וז"ל: אם האורז והירקות מעורבים יחד, מברך על האורז ופוטור הירקות, ואם אינם מעורבים, אלא נתנם בתוך הצלחת בנפרד מברך אף על הירקות, ולענין בשר ועוף אם נחתכו לחתיכות קטנות ומעורבים עם האורז מברך על האורז בלבד ואם החתיכות גדולות אף אם הם מעורבים עם האורז מברך אף על הבשר והעוף והיינו משום שמדובר בחתיכות גדולות של בשר שאינו יכול לאוכלם עם התערובת אלא כל פעם אוכל רק חתיכה אחת.

א"כ נמצינו למדים דאין נ"מ אם האורז והבשר נתבשלו בסיר אחד או שני סירים, רק תלוי איך אוכלים את הבשר ומה גודל חתיכות הבשר, דאם החתיכות בשר קטנות ומעורבות יחד עם הבשר מברך על האורז ופוטור הבשר משא"כ אם החתיכות גדולות שאז א"א לאכול אותם ביחד עם האורז אלא כל חתיכה אוכלה בנפרד מש"ה אע"פ שמדובר בתערובת עכ"ז מברך על הבשר לחוד כיון שאינו נאכל בתערובת האורז אלא בנפרד.

אולם מש"כ האור לציון לענין ירקות שבעינן בתערובת דוקא, דבריו צריכים עיון משום שאין שום נ"מ אם הירקות בנפרד או לא, דהא בדרך כלל אוכלים הירקות יחד עם האורז והבשר או העוף, א"כ הו"ל בתערובת כמש"כ הערוך השולחן, ואולי בזה ס"ל דלא כהערוה"ש, דהיכא שמונח כל דבר בנפרד, כל דבר מיקרי עיקר אע"פ שאוכלם ביחד,

המשך »

ברכת המצוות כברכת הנהנין

הרב יחזקאל ליברמן

הגר"ר יוסף ענגיל בספרו לקח טוב כלל י"א מביא תוספתא ברכות פ"ד דאיתא הנהנה מן העוה"ז כלום בלא ברכה מעל עד שיתירו לו כל המצוות, ומבאר שכוונתו הוא דכמו בנהנה הנאה גשמית מן העוה"ז בלא ברכה מעל והברכה היא מתרת הנהנה, כן הנהנה הנאה רוחנית מקיום מצוה ג"כ המתיר שלה ליהנות הנאה רוחנית הוא ע"י ברכת המצוות. וזהו כוונת התוספתא עד שיתירו לו כל המצוות, דר"ל דהברכת המצוות מתיר ליהנות מאותה מצוה.

ועוד מביא מספר משנת ר' אליעזר על המדרש רבה ריש פתיחתא דאיכה, שמביא מהר"ן בנדרים שהטעם שצריך לברך ברכת התורה לפני שלומד הוא מפני שאסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה ופקודי ה' משמחי לב, ולכן אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחילה שהראו שאין להם שמחה והנאה מד"ת, וכן מוכיח מהרמב"ן באמונה ובטחון סוף פ"ז, שברכת המצוות הוא כברכת הנהנין שמברך לפני שיש הנאה ועונג להנפש מקיום המצוה.

ומוסיף דאף שכתב תוס' בפחים ג': שרק מברכין ברכת הנהנין כשגופו נהנה ולא על שאר הנאות שלא נכנסין לגוף, מ"מ כמו שמברכין על ברכת הריח מפני הנאת הנשמה וכדאיתא בגמ' ברכות מ"ג, כמו כן הנאת מצוה הוה ג"כ הנאת נשמה ואסור ליהנות בלי ברכה, וכן מביא מתשו' נחלת יעקב סי' ד' דאי לא בירך ברכת המצוות עובר לעשייתן לא יוכל לברך אחר עשייתן כמו שלא יוכל לברך ברכת הנהנין אחר שאכל, מפני שכבר מעל ע"י שנהנה בלא ברכה, והוה מעוות שלא יוכל לתקון עוד, ומביא מתשו' אבנ"ם סי' י' דאסור להטביל כלים כשלא יוכל לברך עליה והביאור כנ"ל שאסור ליהנות בלי ברכה.

ואף שדבריו חידוש גדול, מ"מ יש להביא מקור לדבריו מגמ' ברכות נ"א. דאיתא שרבינא ס"ל שיוכל לברך ברכת הנהנין אפי' לאחר שסיים לאכול כמו שיוכל לברך על טבילה אפי' לאחר שטבל, וצ"ע מהו הראיה מברכת המצוות לברכת הנהנין, וע' בספר עמק ברכה על ברכת הנהנין אות א', ולהנ"ל ניחא שמוכיח ששייך לברך על ההנאה אף לאחר שנגמר ההנאה, וכן בגמ' ברכות מ"ח: הגמ' מביא מקור לברכת הנהנין לפני שאוכל, ממה דאיתא בקרא "כבואכם העיר כן תמצאו אותם.. כי הוא יברך הזבח אח"כ יאכלו הקרואים", וע"ש ברש"י שכתב למדך שטעון לברך לפני אכילה, על הזבח הוא אומר: ברוך אקב"ו לאכול את הזבח, והיכן צונו והבשר תאכל. והק' המהרש"א בח"א הרי זו ראיה רק לברכת המצוות ולא לברכת הנהנין שבזה איירי הגמ', אולם לפי הנ"ל ניחא שיש לנו ראיה שאסור ליהנות שום הנאה בלי ברכה.

וכן איתא שם ג"כ בהמשך הגמ', שמביא הגמ' מקור לברכת התורה דאי מברך על חיי שעה [דהיינו בהמ"ז] ק"ו שמברך על חיי עוה"ב, וע"ע בגמ' לעיל כ"א. ועכ"פ משמע כהנ"ל שגדר של ברכת התורה ג"כ הוא מחמת ההנאה שנהנה.

« דדוקא היכא שמונחים בתערובת ואוכלם בתערובת ואע"פ ששניהם ניכרים כל אחד בנפרד, מברך על העיקר ופוטור הטפילה. והנלע"ד כתבתי דגם בכה"ג שהירקות מונחים בצלחת נפרדת ג"כ מיקרי טפל כיון שאוכלם ביחד עם האורז והבשר, וכדברי הערוה"ש.

המורם מן האמור:

(א) לנוהגים כהמשנ"ב, אם אוכל האורז יחד עם חתיכות בשר ועוף אף שהם בגדר מנה עיקרית, **דבכל גוונא** מברך על האורז שהוא בדרך כלל הרוב ופוטור הבשר והעוף.

(ב) הנוהגים כהבא"ח, אם חתיכות הבשר והעוף מעורבים ביחד ואוכלם ביחד מברך על האורז ופוטור השאר היינו העוף והירקות. אבל אם כל אחד מונח בנפרד ואינם בתערובת דהיינו שכל דבר מונח בנפרד ואוכלם בנפרד ולא ביחד, מברך על כל מין ברכתו הראויה לו, על האורז מזונות על העוף והבשר שהכל, ועל הירקות האדמה.

(ג) ולכן מן הראוי להביא שתיה ממותקת לשולחן בכל אופן, ויכוין לפטור בברכת שהכל את הבשר ואת מה שישתה באמצע אכילתו, ואם יש ירקות ישתדל לאוכלם יחד עם האורז כש"כ הביה"ל בד"ה עם עיקר מעורב. [לאילו החוששים לדעת החיי אדם].

(ד) והוא הדין בכוסכוס עם חתיכות בשר וירקות, שמברך מזונות על הכוסכוס ופוטור הבשר והירקות וכל מה שלפניו, כיון שבדרך כלל אוכלים הכל ביחד, דלא אוכלים כל דבר בנפרד, דאף שמונחים לפעמים בצלחת נפרדות, מ"מ כיון שדרך אכילתם שמעריבים הדברים קצת מהכוסכוס יחד עם הירקות והעוף מש"ה מיקרי תערובת וברכת הכוסכוס פוטרת את כל מה שלפניו.

סַעַר הַלִּיזוֹן

איסור הנאה בלא ברכה

בגמ' ברכות ר"פ כיצד מברכין (לה). קדש הלולים לה' מלמד שטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם מכאן אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך. ובהמשך הגמ' מבואר דאתיא בקל וחומר, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן. [ועי' רשב"א ותוס' ר"י ותוס' רא"ש שאינו ק"ו גמור].

ומסקנת הגמ' סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, ופי' רש"י סברא הוא, דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם, והריטב"א פי' דהוא משום נטילת רשות, דהיאך יטול אדם מה שאינו שלו ולא יטול ממנו רשות. [והפס' קדש הלולים דיליף ר"ע מינה, כ' התוס' שאינו לימוד גמור אלא אסמכתא]. ועי' פנ"י וצל"ח דמ"מ לא הוי חיוב דאורייתא משום סברא זו, (והאריך בזה הבית אפרים אה"ע ח"ב נח).

וכ' הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א ה"ב) מדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו, ואפילו נתכוין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה, וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו, וכל הנהנה בלא ברכה מעל.

ועוד כ' שם (ה"ג) ברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אף על פי שלא נהנה ולא עשה מצוה.

ואיתא בפסיקתא זוטא (מדרש לקח טוב) פר' עקב, השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך, זה הפורק מעליו עול מלכות שמים ואוכל בלא תפלה בלא ברכה.

ועי' כת"ס (פר' עקב) דמצות בהמ"ז להזכיר לאדם שיברך את ה' אשר נתן לו. ולא יאמר כוחי ועוצם ידי שעי' טרחתו הוא אוכל לחמו.

עי' כס"מ בהל' ברכות (פ"ג ה"ב) שהק' מ"ט החמירו בברכה שלפני האכילה יותר מברכה אחרונה, שבפחות מכשיעור מברך לפניו ולא לאחריו. ובשו"ת בית אפרים (אה"ע ח"ב סי' נח) יישב דכיון שברכה שלפניו היא מטעם שאסור לאדם להנות בלא ברכה, ממילא החיוב הוא גם בפחות מכשיעור שהרי הנאת גרונו היא בכל שהוא.

מעילה בקדשי שמים

בברכות שם ת"ר אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל, מאי תקנתיה ילך אצל חכם ילך אצל חכם מאי עביד ליה הא עביד ליה איסורא, אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה.

ועוד שם, אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה. וביאר הצ"ח דקמ"ל שאינה מעילה כעין דאמר' בנדרים (לה). שיש מעילה בקונמות, אלא בזה הוא כנהנה מקדשי שמים ממש.

ועי' בס' הפרדס לרש"י (כז) שכ' על ברהמ"ז "שהברכה פדיונו של מאכל". [ולשון מעי"ז מצינו בירוש' ברכות פ"ו ה"א, עי"ש].

ועוד שם בגמ' רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. וביאר השפת אמת שחיוב הברכה אינו חיוב מהש"י לברך דהא כתיב והארץ נתן לבני אדם, אולם מצד שלה' הארץ ומלואה תכל ויושבי בה א"כ כל הארץ והברואים שבתוכה הכל להש"י א"כ מצד האדם צריך לברך להש"י כיון שהכל ממנו. ובזה יישב מה שאין מברכין ברכת אשר קדשנו במצוותיו על בהמ"ז שהיא מדאורייתא, כיון שהמצוה אינה מצד הקדושה שקדשנו, אלא מצד השכל הפשוט ושבעת וברכת.

אך יעויין בגבורות ה' למחר"ל (פס"ד) שפי' להיפך שהכל של הקב"ה, ואין לגבראים שום דבר מצד הדין והמשפט, ורק משום שהוא יתברך מבורך ובשביל כך משפיע לנמצאים. לפיכך קודם שנתן הברכה אל הקב"ה, הכל הוא להקב"ה, כי אין לבריה שום דבר מצד הדין, והכל הוא של הקב"ה, ורק מצד שהוא ברוך ומשפיע הטוב לנמצאים, מזה הצד יכולים הבריות להנות.

וכ' הפרשת דרכים (דרוש יז) שמשו"כ אברהם תבע מאורחיו לברך במשפט (עי' במד"ר) שאם לא יברכו נמצא שלא האכילם משלו.

גזל מהקב"ה וישראל

בברכות (לה): ובסנהדרין (קב). אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל. ופי' רש"י (בברכות) שגזל להקב"ה את ברכתו. ולכנסת ישראל שכשחטאו הפירות לוקין.

והמהרש"א כ' דא"צ לפרש שגזל את הברכה, אלא גזל ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם הברכה שלו הוא, שהכל ברא הקב"ה לכבודו, ליתן לו כבוד מעין ברכותיו אבל ליהנות בלא ברכה אין כאן כבודו ועדיין שלו הוא. ועי' שפ"א שביאר כוונת רש"י שגזל את הברכה היינו חיוב הכרת הטוב.

ובסנהדרין כ' רש"י, ואין גזילה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זו בלבד, שמונע מלברך כנסת ישראל הוא גזל להקב"ה, שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמר התם (ברכות לה, א): כל הטועם ואינו מברך נקרא גזלן, שנאמר לה' הארץ ומלואה.

סַעַר הַלִּיזוֹן

והגזל מכלכלת ישראל כנ"ל שהפירות לוקין, וכ' המטה משה (סי' שנא) שעי' שנטול ממנו את ההשגחה, כאילו אין אנו מודים כי ממנו הכל ומידו נתנו לנו אלא מן השרים והמזלות, ממילא גזול לכנסת ישראל הפירות, כי בעון זה הפירות נפסדים ומתמעטים.

ועי' רמב"ן פר' קדושים (כג) שהביא את הגמ' כדוגמא לחוטא אחד שמזיק לכנס"י, וביאר כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול, משם יהיה קיום העולם, ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלקת השכינה מישראל. ועי' ברא"ם שם.

חומרת הנהנה בלא ברכה

מבואר בגמ' (בברכות ובסנהדרין) שם שהנהנה מבעוה"ז בלא ברכה, עליו נאמר "חבר הוא לאיש משחית" - חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים. ופרש"י (בברכות) שכשהוא מיקל רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן, ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכן נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית. כמו ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא.

והמהרש"א (בסנהדרין) פי' דכמו שירבעם השחית והפריד את ישראל מאביהם שבשמים שלא יעלו לרגל למקום שהשכינה שרויה שם לברך משם את ישראל, כן זה שאינו מברך ברכת הנהנין מונע מלברך את ישראל.

ועי' מהרש"א בברכות שהוא כירבעם שקצץ בנטיעות להשחית ולהפריד את ישראל מאביהם שבשמים, שכן מי שאינו מברך הוא מפריד ומשחית שפע הקדושה והברכה לכנ"י מאביהם שבשמים.

ובס' הפרדס לרבי אשר (מתלמידי הרשב"א) כ' בהקדמתו שהנהנה מהעולם בלא ברכה ואינו נותן שבח למי שהשפיע לו הטובה הזאת, כופר בו כמו שעשה ירבעם וחביריו. וטעם למה הענישוהו חכמים ז"ל לזה הפושע, שעשאוהו חבר לירבעם בן נבט, לפי שענין הברכות והתפלות הוא יסוד גדול מיסודי תורתנו.

וכ"כ השפ"א שהוא קרוב לעבודה זרה, מה שאדם אינו יודע להכיר טובה שכאילו יש דבר בלי היותו ית"ש, עי"ש.

ברכת בורא פרי העץ

במשנה ר"פ כיצד מברכין, הוקדמה ברכת פרי העץ לברכת פרי האדמה, וכ' הריטב"א (ברכות לה). האי דנקט בורא פרי העץ מקמי בורא פרי האדמה טעמא משום שהיא ברכה מיוחדת בפני עצמה ואין במשמעותה אלא פרי העץ בלבד וכשהיא מיוחדת חשובה יותר. [וכ"כ הטור או"ח ריא שברכה מיוחדת על פרט אחד חשובה יותר, ולכן בפה"ע קודם לשהכל. והענין ביאר הלבוש שברכה שהיא מיוחדת על דבר אחד היא חשובה יותר מברכה שהיא כוללת הרבה דברים, מפני שהמיוחדת היא מרבה בשבחו יותר מהכוללת, מפני שהיא מורה על ההשגחה הפרטית ממנו יתברך שמשגיח על בריותיו בדבר זה המיוחד בשבח ועילוי יותר להחיות בו כל חי מן הדבר הכללי].

והצ"ח ביאר דעל פרי העץ חיובית עליו ההודאה על תחלת הרשות שנתן לאדם הראשון לאכול, ובזה נתעלה יותר מבהמה וחיה, לפי שי' הרמב"ן [דפליג על רש"י] בפר' בראשית (א, כט) עה"פ הנה נתתי לכם, משא"כ בירק עשב וכל הגדל מעצמו בארץ והשוו הבהמות לאדם.

ברכת בורא פרי האדמה

כ' המאירי (ברכות לה). שנוסח הברכה על פירות הארץ הוא בורא פרי האדמה, כלשון המקרא דכתיב מראשית כל פרי האדמה.

וכ"כ הרא"ה והריטב"א [ובשטמ"ק] בטעם דלא אמרינן בורא פרי הארץ כמו בהמוציא, ומאידך בהמוציא לא מברכים לחם מן האדמה, דכל אחד ואחד מברכים עליו כלשון המקרא, שבלחם כתיב להוציא לחם מן הארץ, ובפירות כתיב מראשית כל פרי האדמה.

והברכי יוסף (או"ח סי' רג ב) כ' שלשון 'ארץ' תקנו לשבח ארץ ישראל, בברכת על הארץ ועל הפירות, וכן על הארץ ועל המזון, ולכן בברכה זו שהיא לכל גדולי קרקע גם בחו"ל, תקנו פרי האדמה שהוא שם כולל לכל אדמה שבכל מקום.

וכע"ז כ' בערוה"ש (סי' רג א) דשם ארץ אינו על רגבי האדמה, אלא על שם המדינה כמו ארץ ישראל ארץ מצרים, ואדמה הוא השם על עצם הקרקע, עי"ש שהאריך וסיים דנפק"מ לדינא שאם טעה וביירך על פרי האדמה 'בורא פרי הארץ' לא יצא וצריך לחזור ולברך בורא פרי האדמה.

עוד טעם כ' הברכ"י שכתב שתתברך האדמה ויומשך לה שפע על ידי הברכה לתקן קללת ארורה האדמה. ועי"ש שיש חמישים וחמש פירות האדמה, ולזה תקנו בורא פרי האדמה"ה גימטריא נ"ה.

ובספרו מחזיק ברכה כ' עוד מפני ששם אדמה קודם לשם ארץ, שהרי נקראת אדמה ע"ש שממנה נברא האדם, אבל ארץ נקראת ע"ש שבנ"א רצין בה כדאי' בילקוט משלי.

גדר הערבות בברכת הנהנין

הרב יהושע הלוי אושינסקי

כתב המ"ב (סי' קס"ז ס"ק מ"ב) דבאופן שבידך המוציא והוציא אחרים בברכתו, ודיבר המברך קודם שאכל, גם האחרים לא יצאו כיון שלא יצא הוא בברכת עצמו.

ויש לעיין ממה שפסק השו"ע (סי' תקפה ס"ג) דאם ברך על תקיעת שופר ולא הצליח לתקוע, ואחר שמע את הברכות יכול השומע לתקוע, ולא נחשב גבי המברך ברכה לבטלה כיון שהשני תקע על סמך ברכה זו. והוסיף בשעה"צ (ס"ק כ"ד) דאף באופן שהראשון יצא משם קודם התקיעות ולגביו לא חלה הברכה כלל מ"מ לא הוי ברכה לבטלה כיון שהשני התקוע יצא בתקיעה זו והועילה ברכתו לאחרים.

וצ"ב מ"ש ברכת הנהנין מתקיעת שופר דאע"פ שהמברך לא יצא סו"ס כיון שיצא אחר בברכתו הועילה ברכתו, ומדוע כאן לא יצא השני ששמע את ברכת המוציא מהמברך.

ונראה דיש לחלק בגדר הערבות בין ברכת הנהנין לברכת המצוות, דהנה כבר כתבו הראשונים דברכת הנהנין היה מן הדין שהנהנה יברך ואין אחד יכול להוציא השני בברכתו, אלא דע"י שהם מתאחדים ונאספים למקום אחד נחשבים כגוף אחד וברכת האחד עולה לחברו כאילו הוא עצמו בירך (עיין ברכות מב ע"ב וריטב"א שם), וה"מ שהברכה עלתה למברך עצמו, אבל אם דיבר המברך ולא עלתה לו הברכה ודאי לא תעלה לשני דהגוף עצמו נפגם, וכיצד יצא השני מכחו.

משא"כ בברכת המצוות דאין חיוב שהמקיים בדוקא הוא זה שיברך (עיין רמ"א סי' תרצב סעי' א'), ואין צורך שיחשבו ממש כגוף אחד, בזה אף שהמברך לא קיים את המצווה ונפגם הגוף, מ"מ אין חיסרון לשני ששמע, דסו"ס יצא ע"י ברכת המוציא אף שהמוציא עצמו לא יצא.

[אלא שדברים אלו אינם מדויקים כל הצורך, דהנה כתבו הראשונים דמה שמועילה ערבות במצוות נובע מזה גופא שנחשבים כגוף אחד, וכל הטעם שאין צריך המקיים לברך הוא מדין ערבות, וא"כ כשיצא או דיבר המוציא שוב לא יכול להוציא כמו בברכת הנהנין דנפגם הגוף, וצ"ע]

איבעיא להו

כ' הריטב"א בברכות לה ע"א בטעם שנוסח ברכת ברכת פירות הארץ הוא 'בורא פרי האדמה' ולא בורא פרי הארץ כמו בברכת המוציא, משום שמברכים כלשון המקרא, דכתיב מראשית כל פרי האדמה.

וצ"ב דהרי פס' זה נאמר בביכורים דהיינו על פירות העץ ולא פירות הארץ, וא"כ קשיא בתרתי, הא' דאין מזה מקור לפירות האדמה, והב' אמאי לא תקנו לשון זו על פירות האילן.

הרב עזרא סופר

א' בגמ' סנהדרין (קב. וכן בברכות לה:) שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל, ולכאורה לפי זה נכרי גם כן יתחייב בברכות הנהנין, שהרי בני נח נצטוו על הגזל.

הרב א. פריד

תרומות לעומקא דפרשה

בנדרים פלוס - עומקא דפרשה

או בנדרים פון 03-76-30-585 שלוחה 74

פענים מליכא דעומקא

מן האדמה

בברכת 'בורא פרי האדמה' צריך טעם שלא תיקנו רבנן לומר בורא פרי הארץ, ואפשר לומר עפ"י מה שאמרו חז"ל במדרש משלי (פרשה ח, ילקוט תתקמג) ש'אדמה' נקראת על שם שממנה נברא אדם, ו'ארץ' ע"ש שבני אדם רצין בה, אם כן נמצא ששם אדמה קודם לשם ארץ, שבריתא האדם היתה ברישא ואחר כך היה בני אדם בעולם שרצים על פני הארץ, אמור מעתה דלהכי תקון בורא פרי האדמה כשם הראשון.

החיד"א, (מחזיק ברכה או"ח סימן רג)

הנה נתתי לכם

מצד חיוב מהש"י אין חיוב לברך דהא כתיב והארץ נתן לבני אדם אולם מצד כי לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה א"כ כל הארץ והברואים שבתוכה הכל להש"י א"כ מצד האדם צריך לברך להש"י כיון שהכל ממנו, וזהו הטעם שאין מברכין ברכת אשר קדשנו במצותיו על בהמ"ז, כי אינו מצד הקדושה שקדשנו, אלא מצד השכל הפשוט, שנתן הש"י הארץ לבני האדם ע"י שמכירין שהיא מהש"י ומשבחין ומברכין לו ועל זה היתה כל הבריה... וכיון שע"י הברכה נעשה של האדם א"כ כשאנו מברך גוזל את הברכה מהש"י כי עיקר רצונו שישפיע ושנכיר טובתו להודות לו ולשבחו כי כן רצונו, וגוזל ההכרת טובה.

שפת אמת (ברכות לה,א)

לכם יהיה לאכלה

בברכה על פרי העץ מתקיים חיוב ההודאה על תחלת הרשות שנתן לאדם הראשון לאכול, ובזה נתעלה יותר מבהמה וחיה, כדברי הרמב"ן בפסוק 'הנה נתתי לכם' שנתן לאדם ולאשתו כל עשב זרע זרע וכל פרי עץ. ולחית הארץ ולעוף השמים נתן כל ירק עשב, ולא פרי העץ ולא הזרעים.

צל"ח (ברכות לה,א)

נושאי הגליונות הבאים אי"ה

✉

נח - איסורי הנאה
לך לך - עושר והסתפקות
וירא - עמידה בתפילה

ד"ת [עד 700 מילים]
יתקבלו בצירוף שם מלא
בדוא"ל: a740700@gmail.com
באותו שבוע, עד יום שלישי בלילה

« המשך מעמ' 1:

ספק בברכות הנהנין

מן התורה, וכתב הפרי חדש שם בליקוטים דמ"מ אינו מוציא אחרים, דהא דספיקא דאורייתא לחומרא הוי רק מדרבנן ולא אתי דרבנן למיפק ידי דאורייתא, והשיג עליו הגר"א ז"ל שם דזה אינו, דבעצמו כתב הפרי חדש בקונטרס הספיקות דהכי דאתחזק אזלינן לחומרא אף מדאורייתא, והכי נמי דבדוא"ל נתחייב בברכת המזון וספיקו לחומרא דבר תורה עיין שם. (אך עיין ברעק"א תשובות ז שכתב להפך שאין חזקת חיוב במצוות)

« המשך מעמ' 1:

שקולה ברכת הנהנין ככל המצוות

הנהנין שקולה ככל התרי"ג מצוות. והדבר מתבאר עפ"י הנ"ל, שהנה בכל מצוה מתקנים רק **פרט אחד** מהשכינה. ואשר על כן יש **תרי"ג** מצוות - כנגד **תרי"ג** בחינות ומאורות בשכינה. ובדרך משל נאמר - **"יש רמ"ח איברים ושש"ה גידים אל הקדושה [=השכינה] - שעולים תרי"ג - בסוד התרי"ג מצות** (רמ"ד וואלי עת לחננה"א, 426). אמנם הברכה [שהיא **כמאה ברכות**] - ממלאת את כל **המאה בריכות** - שהם כללות בנין השכינה. ולכן הברכה שקולה ככל המצוות. [ומיושב **קושיא ב**].

י. ומעתה נבא ליישב ג"כ **קושיא א**: למה **'צדקה' ו'ברכות'** - נקראות **'מצוה'** סתם. והתשובה: משום שהנה כל מצוה מהתרי"ג מצוות נקראת רק **'חלק ממצוה'** - משום שכאמור, בכל מצוה מתקנים רק **פרט אחד** מהשכינה. ובצירוף כל התרי"ג מצוות מתקנים השכינה הנקראת **מצוה - צוות** וחיבור לקוב"ה (זוה"ק בראשית כד, א; צו לגב). ולכן מצינו **שכל המצוות ביחד נקראות 'מצוה אחת'**, וכמש"כ (דברים יא, ח). ונשמך'תם אַתְּ כָּל הַמִּצְוָה - "מאחר שתכלית כולן אינו אלא לתיקון גוף אחד דאיהו **גופא דשכינתא**" (רמ"ד וואלי 'משנה למלך').

משא"כ **צדקה** (נתבאר במאמר המלא) ו**ברכות** (כנ"ל) - כל אחת מהן לבדה מתקנת את כל **הפרטים** שבשכינה. ולכן הן נקראות **'מצוה'**, דהיינו שהיא **'מצוה שלימה'**, כי היא מתקנת את כל השכינה הנקראת **'מצוה'**.

ונחתום בדברי האריז"ל: **"כי עיקר השגת האדם אל רוח הקדש תלויה ע"י כונת האדם וזהירות בכל ברכות הנהנין"**. (שערוה"ק. 'כף החיים' ר"ב,א). [ניתן להשיג במערכת המאמר המלא].

הזכות לחברותא או שטות
**קובעים
עיתים**

מחפש חברותא?

השאר הודעה ברורה בטל':

072-23456-13

או בכתובת: t0722345613@gmail.com

לקבלת הגליון

בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק

יש לשלוח בקשה לכתובת:

a740700@gmail.com